

150. *Księga człowieka i Księga Boga w nowej szacie poetyckiej* [Rec. R. Brandstaetter, *Słowo nad słowami*. Antologia poezji Starego Przymierza. Poznań 1964]. Przewodnik Katolicki 71 (1965) 10—11.
151. *Pismo święte w Litanii Loretańskiej*. Przewodnik Katolicki 71 (1965) 355—357.
152. *List do Rzymian*, w: *Pismo św. Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich. Poznań 1965, 1384—1401, wyd. 2 Poznań 1971, wyd. 3 Poznań 1980.
153. Toż: w *Pismo Święte Nowego Testamentu* w przekładzie z języka greckiego oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich. Poznań 1969 wyd. 2, s. 398—439., wyd. 3, 1973, s. 379—415 i wiele dalszych przedruków.
154. *List do Galatów*, w: *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich. Poznań 1965, s. 1431—1438, wyd. 2, 1971, wyd. 3, 1980.
155. Toż, w: *Pismo święte Nowego Testamentu* w przekładzie z języka greckiego oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich. Poznań 1969, s. 503—519, wyd. 3, 1973, s. 475—490 i wiele dalszych przedruków.
156. *Powieść o życiu Jezusa* (Rec. R. Brandstaetter, *Jezus z Nazaretu*. Warszawa 1967). Przewodnik Katolicki 73 (1967) 332—333.
157. *Słowo Boże* [Homilia na niedzielę 8 kwietnia 1973 r.]. Przewodnik Katolicki 79 (1973) 123.
158. *Gdy słuchamy Ewangelii według św. Łukasza. Autor dwóch pism natchnionych*. Przewodnik Katolicki 80 (1974) 4—5 [z 5 ilustracjami].
159. [Rec.]: Ks. R. Karpiński, *Exousia a la base de l'enseignement de Jésus et de la mission apostolique selon S. Matthien*. Romae 1968. Studia Gnesnensia 1 (1975) 283—284.
160. [Rec.]: Roman Brandstaetter, *Jezus z Nazaretu*, t. III: *Czas chleba i światła*. Warszawa 1971. Studia Gnesnensia 1 (1975) 285—288.
161. [Rec.]: *Wstęp ogólny do Pisma świętego*, praca zbiorowa pod red. ks. J. Homerskiego. Poznań 1973. Studia Gnesnensia 1 (1975) 289—290.

Poznań

KS. MARIAN WOLNIEWICZ

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

KS. BOGDAN PONIŻY, *Reinterpretacja Wyjścia Izraelitów z Egiptu w ujęciu Księgi Mądrości*, Wydanie II, poprawione. Poznań 1991, ss. 166.

Księgarnia świętego Wojciecha w Poznaniu opublikowała drugie wydanie pracy habilitacyjnej kierownika Katedry Egzegezy Starego Testamentu w Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu, ks. doc. dra hab. Bogdana Poniżego. Pierwsze wydanie ukazało się w tym samym wydawnictwie trzy lata temu (1988) w związku z przewodem habilitacyjnym Autora, stanowiąc (podobnie jak obecne) zeszyt 8 *Studiów i Materiałów Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu*.

Podjęty temat jest niezwykle interesujący — ukazuje reinterpretację danych Pięcioksięgu przez jeden z ostatnich tekstów Starego Testamentu — Księgę Mądrości, stanowią reprezentatywny przykład ruchu mądrościowego i zarazem adaptującą do Starego

Testamentu elementy myśli hellenistycznej. Porównywanie tych samych wydarzeń zbawczych widzianych oczami różnych pokoleń hagiografów pozwala śledzić rozwój myśli biblijnej, zgodnie z Bożą pedagogią przekazującą stopniowo człowiekowi prawdy objawione, stosownie do jego możliwości precepcyjnych. Wiele wątków z Księgi Wyjścia zostało podjętych w Nowym Testamencie, dlatego ich reinterpretacja na etapie pośrednim ukazany poprzez Księgę Mądrości, jest również bardzo interesująca dla teologów biblijnych Nowego Testamentu.

Drugie wydanie w stosunku do pierwszego zawiera uaktualnienie danych — uzupełnienie bibliografii o prace wydane w czasie między przygotowaniem kolejnych edycji. Rozprawa ks. Bogdana Poniżego jest cennym wkładem w stan polskiej bibliistyki — egzegezy i teologii biblijnej Starego Testamentu. Sądzę, że spotka się z zainteresowaniem nie tylko wąskiego grona specjalistów, ale także wielu młodych teologów, którym przekaże zarówno wiedzę na określony temat jak i właściwą metodę pracy nad Pismem Świętym.

Kraków-Tyniec

O. TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

KS. WALDEMAR CHROSTOWSKI, *Prorok wobec dziejów*. Interpretacje dziejów Izraela w Księdze Ezechiela 16,20 i 23 oraz ich reinterpretacja w Septuagincie, ATK, Warszawa 1991, ss. 268.

Ks. W. Chrostowski, wykładowca egzegezy i teologii ST w ATK w Warszawie, zajął się interpretacją dziejów Izraela przez proroka Ezechiela oraz reinterpretacjami myśli proroka, jakie zostały dokonane zarówno w Biblii hebrajskiej, jak i greckiej (Septuaginta). Stąd podział pracy na dwie części. Część I obejmuje Ezechielową interpretację dziejów Izraela; zostały poruszone takie kwestie, jak: kanoniczna postać tekstu Ez 16.20.23 (w podtytule pracy z powodu zapisu może dojść do nieporozumienia: chodzi tu o trzy rozdziały Ez) oraz tło krytyczno-literackie i tradycje historyczne tychże rozdziałów. „Jako model dziejów Izraela posłużyły Ezechielowi odpowiednio usystematyzowane epizody wyjścia z Egiptu” (s. 116). W części II Autor przedstawił najwcześniejsze relikty prorockiej wizji dziejów Narodu Wybranego. I tak najpierw w kanonicznej Księdze Ezechiela: w skład tej Księgi weszły wyrocznie prorockie razem z ich ówczesną interpretacją. Czytając zatem kanonicznego Ez, spotykamy nie tylko autentyczny przekaz proroka, ale także jego odczytanie i rozumienie przez współczesnych. Ale dopiero w Septuagincie nastąpiła radykalna relektura orędzia prorockiego. Zaslugą Autora jest to, że po raz pierwszy w naszej literaturze biblistycznej zajął się dokładnie tym zagadnieniem.

Praca Ch., będąca zmienioną wersją jego rozprawy doktorskiej (ATK, 1986), zaopatrzona w bogatą bibliografię i w indeks cytatów biblijnych, bardzo starannie i estetycznie wydana, jest najpoważniejszym monograficznym ujęciem orędzia proroka Ezechiela w polskiej literaturze egzegetycznej.

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

KAZIMIERZ MICHAŁOWSKI, *Opera minima*, tom I. Polska Akademia Nauk, Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej, PWN, Warszawa 1990, ss. 891.

Profesor Kazimierz Michałowski (1901—1981) był światowej sławy polskim archeologiem śródziemnomorskim. Opasły tom *Opera minima* zawiera mniejsze publikacje naukowe Profesora ogłaszane w różnych periodykach na przestrzeni 50 lat. Pomysł przygotowania tej edycji powstał w związku z 80-leciem urodzin M., sam jubilat już nie doczekał tej publikacji, ale otrzymaliśmy cenny tom dla historii polskiej archeologii. „*Opera minima* — pisze współpracownica Profesora i redaktor naukowy tomu prof. Maria L. Bernhard — to dla polskich archeologów vademecum, od którego nie wolno im od-